

CONTRIBUȚII LA ISTORIA POMPIERILOR VOLUNTARI DIN TIMIȘOARA (DE LA ÎNCEPUTURI PÂNĂ ÎN ANUL 1936)

Lajos Kakucs*

Cuvinte cheie: pompieri voluntari, formații, cetățeni, stingerea focului, aniversare
Keywords: volunteer firefighters, formation, citizens, extinction of fire, anniversary

Contributions to the history of volunteer firefighters from Timișoara (from the very beginnings to 1936) (Abstract)

We have got the first sporadic references to the activity of volunteer firefighters from Timișoara from the period succeeding the formation of the town's civilian leadership after January 1, 1718, when the fireman's duties, as well as those regarding the internal order, were related to the Civil Magistracy which was also supervised by the Administration of Banat County. The 22nd point of the *Regulations* from 1755 for the town's organisation (*Policey Ordnung*) demanded the construction of a separate building, from solid materials, for the preservation of objects (such as stairs, dishes etc.) and cars needed to stop the fire (*Wasser Maschinen*). The new regulations of the Administration of Banat County, in March 31, 1774, envisaged the participation of citizens, especially of the craftsmen in the town, in the extinction of fire. In the decades after 1718 the chimney sweeps from Timișoara had an important role in the extinction of fire; after 1815 they were organised in a mutual guild together with masons, stone carvers, carpenters, roofers and street pavers. The sealing field of this guild's signet dominated the silhouette of their patron, St. Florian, holding a flag in his left hand, a milk pail in his right hand, from which he was pouring some water on a house in fire.

After the guild's dissolution, the first group of volunteer firefighters from Timișoara was organised in the Fabric District in September 1867, relying on a much older structure belonging to Timișoara town. The status of the structure from Fabric was authorized only on August 22, 1868. The Volunteer Firefighter Corporation from Iosefin (*Josefstädter Feuerlösch-Corp*) was founded on August 5, 1868, in a restaurant (*Zum König von Ungarn*). The information of a newspaper, *Temesvarer Zeitung*, in 1873, certifies the alliance of volunteer firefighters from two districts, Iosefin and Elisabetin. The Volunteer Firefighter Corporation from the fortified town, as the third corporation in the town of Timișoara, was founded in 1873. In 1877 the three volunteer firefighter corporations were united under the name of *Temesvarer Freiwillige Feuerwehr*. They preserved their own authority. According to our information, the groups of volunteer firefighters from the outskirts of Mehala and Fratelia were organised in 1894.

În decursul timpului, pe lângă calamitățile naturale care au lovit diferitele localități, istoriografii au consemnat în scrierile lor și alte evenimente tragice trăite de comunitățile unor așezări. Printre acestea se numără și incendiile de proporții cauzate de forțele naturii sau de intenția (ori neglijența) umană. Din cele mai vechi timpuri lupta cu focul mistuitor a obligat oamenii să își unească forțele, să se organizeze în scopul salvării bunurilor și chiar a vieții lor. Aceste forme organizate, grupuri „specializate” locale – de cele mai multe ori voluntare – care cu timpul au dobândit sarcini bine definite în localizarea sau stingerea incendiilor, s-au bucurat prea puțin de atenția cercetătorilor.

Atât din cuvântările stereotipe ale politicienilor, cât și din publicațiile sporadice ale istoricilor,

lipsesc și azi referiri la pompierii voluntari locali, iar în expozițiile răzlețe, tradițiile pompierești locale sunt reduse la câteva căști și unele fotografii ale formațiilor de mult dispărute. Așa se întâmplă și la Timișoara, unde, în monografia de aproape 600 de pagini a orașului, apărută în limba română în anul 2002¹ – poate din cauza dezordinii totale din structura volumului sau din cauza neglijării aproape complete a literaturii de specialitate în limba germană – nu găsim referiri la pompierii locali. Chiar dacă în materialele mai recente, prezentate de Mirel Opreș pe internet² și

* E-mail: LajosKakucs@online.de

¹ Munteanu-Munteanu 2002.

² Istorice S.V.S.U., Timiș, <https://pompiieriromanitm.wordpress.com/.../istoricul-pompierilor> (accesat în 2017).

de Irina Vastag într-un studiu³, sunt aduse unele noutăți binevenite, accentul cade și aici pe istoria pompierilor militari. Deși nu suntem specialiști în tema abordată și nu putem aduce multe noutăți în acest domeniu, totuși, dorim să publicăm unele date legate de istoria pompierilor voluntari din Timișoara, rezultate ale cercetărilor noastre din ultimele decenii.

În ceea ce privește istoria pompierilor voluntari din Timișoara nu deținem informații despre organizarea combaterii incendiilor din perioada în care localitatea, cu rang de oraș liber regesc din anul 1364, a fost un centru important al regatului feudal maghiar. Este cunoscut faptul că prima asociație cetățenească, o gardă înarmată – numărând în jur de 200 de membri, având rădăcini probabil deja în anul 1364 – a participat la apărarea orașului în anul 1552. Desigur, nu putem afirma în mod cert dacă această formațiune paramilitară a avut și atribuții de apărare împotriva incendiilor⁴. Cât de serios a fost privită problema combaterii incendiilor în epoca respectivă ne arată codul penal, *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae* – elaborat de juristul Verböczi István (1458–1541) în anul 1514 – care a prevăzut pedeapsa capitală chiar și pentru o amenințare cu focul împotriva caselor sau a localităților.

Pericolul incendiilor în Timișoara a crescut considerabil în perioada ocupației otomane, când, după informațiile cronicarilor vremii, marea majoritate a clădirilor a fost construită din lemn. Cum au arătat casele în oraș și în suburbiile aglomerate ne informează Evlia Celebi, dar mai relevantă ni se pare o relatare apărută la Augsburg în anul 1716, unde, referitor la clădirile de lemn din Timișoara, s-a menționat că „*înșăși casa pașei din cetate nu este mai bună decât casa unui cetățean obișnuit dintr-o localitate din Germania*”⁵.

În primele luni după ocuparea orașului de către Habsburgi, problemele legate de combaterea incendiilor a fost asigurată de militari. Datoria militarilor în această direcție a fost reglementată prin instrucțiunile (*Feuerordnung*) emise de generalul Franz Paul Wallis (1678–1737), comandantul garnizoanei între 1716–1729, instrucțiunile intrate în vigoare deja în luna noiembrie a anului 1716⁶. Imediat după constituirea conducerii civile a orașului, la data de 1 ianuarie 1718, atribuțiile pompierești, ca și cele de ordine interioară, au intrat în competența magistraturii civile, aflată la rândul

ei sub supravegherea Administrației Banatului, care a ordonat ca pentru combaterea incendiilor fiecare cetățean să țină în casa lui o scară și un butoi cu apă. De altfel, una dintre primele prevederi ale magistraturii a fost demolarea hornurilor de lemn și de lut ale caselor vechi și înlocuirea lor cu hornuri construite din cărămidă și piatră⁷.

Cât de importantă a fost combaterea incendiilor încă din primii ani de după 1716 ne arată și prezența cultului protectorului pompierilor, al Sfântului Florian, sărbătorit anual în 4 august prin procesiunile solemne ținute în Palanca Mică. În cazurile de excepție, cum a fost și incendiul din noaptea de 14 octombrie 1723, care a periclitat și casa generalului Wallis, ajutorul ceresc a fost invocat personal de superiorul iezuiților, care s-a rugat cu crucea în mână pentru stingerea incendiului⁸.

În anul 1739, Administrația Banatului a reînnoit cererea adresată conducerii orașului ca în fiecare casă să fie păstrat permanent un vas cu apă pentru stingerea incendiilor⁹. Chiar dacă informațiile păstrate nu ne confirmă direct existența unei astfel de formațiuni, o consemnare din anul 1727 vorbește despre văduva unui pompier (*Feuerwerkerin*) din Timișoara¹⁰. În ciuda măsurilor luate după 1717, se pare că inițiativele conducerii orașului nu au fost suficiente pentru organizarea eficientă a combaterii și preîntâmpinării incendiilor. În acest sens trebuie interpretat raportul din anul 1734 al generalului comandant al Banatului (între anii 1734–1738), baron Johann Andreas Hamilton (1679–1738), care sublinia necesitatea elaborării unui regulament pentru preîntâmpinarea și combaterea incendiilor¹¹. Observațiile critice ale lui Hamilton au stat la baza elaborării Regulamentului din anul 1755 pentru organizarea orașului (*Policey Ordnung*), care, prin cele 27 de puncte reglementa viața localității. Punctul 22 al Regulamentului se referea la combaterea incendiilor, cerându-se construirea unei clădiri separate, din materiale solide, pentru păstrarea obiectelor (precum scări, vase etc.) și a mașinilor necesare combaterii incendiilor (*Wasser Maschinen*). Aceste rechizite trebuiau să fie păstrate permanent în căruțe speciale, care – în cazul incendiilor – să fie deplasate la locul acestora. Punctul 23 preciza că semnalarea incendiilor cade în sarcina paznicilor de noapte de la primăria orașului, iar punctul 24 a prevăzut că o comisie specială (*Feuer Comission*) va controla anual de două ori

³ Vastag 2015, 399–412.

⁴ Kakucs 2014, 339.

⁵ Tradus după un citat din Petri 1988, 442.

⁶ Mraz 1984.

⁷ Preyer 1995, 68–69.

⁸ Szentkláray 1910.

⁹ Hoffmann 1924, 32–37.

¹⁰ Baróti 1893–1907, II, 283.

¹¹ Wolf 1995, 67, 119.

atât sursele de incendii, precum și starea rechizitelor și a rezervoarelor de apă prevăzute pentru combaterea incendiilor¹².

În data de 31 martie 1774 Administrația Banatului a elaborat un nou regulament privind organizarea combaterii incendiilor din Timișoara. Cele 67 de puncte ale regulamentului au creionat modul de organizare a restrângerii incendiului bazat pe participarea cetățenilor, dar mai ales a meșteșugarilor din oraș. Greutățile cele mai mari în stingerea incendiilor erau legate de distanțele mari dintre Cetate și cartierele Fabric, Iosefin și Elisabetin. Se pare că regulamentul din anul 1774 a prevăzut amenzi, chiar și pedepse corporale, pentru cei care au refuzat să participe la stingerea incendiilor. În deceniile următoare Primăria orașului a încercat să rezolve aplicarea pe cartiere a prevederilor privind combaterea incendiilor. În acest scop a fost creat sistemul vecinătăților – având în frunte doi *vilici* care răspundeau de câteva străzi, precum și de grupurile organizate acolo. Aceste grupuri, având în frunte câte un comandant, au fost mai bine organizate; în cazul incendiilor, pie-larii asigurau transportul apei, tâmplarii demolau obiectivele incendiate, iar meșterii hornari lichidau focul¹³. Greutățile enorme privind semnalizarea incendiilor, cauzate de distanțele mari dintre cartiere, au fost rezolvate – după cum arată relatarea ziarului *Temesvarer Wochenblatt* din 20 mai 1844 referitoare la incendiul din noaptea de 13/14 mai – prin focurile de armă ale membrilor gărzilor cetățenești care au executat serviciile de noapte¹⁴.

Ca și în cazul altor orașe unde au existat bresle, membrii breslelor din Timișoara au jucat un rol deosebit de important în combaterea incendiilor. În primele decenii după 1716, dar cel mai târziu în 1749, hornarii din Timișoara, al căror patron a fost protectorul pompierilor (Sfântul Florian), au făcut parte din Lada Principală a breslei hornarilor de la Buda¹⁵. Apartenența este dovedită și de o diplomă emisă de Lada hornarilor din Buda, păstrată în colecția Muzeului Național Maghiar din Budapesta¹⁶. Printre hornarii timișoreni din secolul al XVIII-lea se remarcă numele lui Pietro Antonio Delpondio (uneori Delbondio) (1707–1792). Numele lui a fost înregistrat în *Registrul cetățenilor* din anul 1739. Mai târziu, hornarul Delpondio a

devenit senator și primar al orașului. Un caz unic în istoria meșteșugarilor din Banat organizați în bresle l-a constituit faptul că în anul 1749 Pietro Antonio Delpondio a obținut un brevet prin care funcția sa – de hornar oficial al orașului – a fost moștenită de urmașii lui¹⁷.

Din anul 1815 hornarii din Timișoara, împreună cu zidarii, cioplitorii de piatră, dulgherii, țiglarii și pavatorii de străzi, s-au unit într-o breaslă comună. Mai târziu această breaslă s-a dizolvat, iar în anul 1856, așa cum o demonstrează sigiliul păstrat în colecția Secției de Istorie a Muzeului Național al Banatului, hornarii vor fi organizați într-o breaslă proprie. Câmpul sigilar al breslei a fost dominat de silueta patronului, Sf. Florian, având în mâna stângă un drapel, în mâna dreaptă un șistar din care toarnă apă asupra unei case aflată în flăcări.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, instrumentele pompierilor civili din Cetate au fost păstrate într-un depozit (*Bürgerliche Feuer Requisiten Schupfen*), aflat în clădirea Școlii Normale din Timișoara, situată în vecinătatea Cazărmii Transilvaniei¹⁸.

Pompierii voluntari din Timișoara în epoca modernă

Spre mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu extinderea orașelor s-au înmulțit incendiile și în spațiul central european, dar mai ales au crescut pierderile umane în urma acestor catastrofe. Pentru combaterea acestor pierderi, în 1686 în capitala Imperiului Habsburgic, a fost înființată prima unitate a pompierilor profesioniști din Europa. Instituții similare se vor organiza în anul 1728 la Constantinopol și în anul 1802 la București. În ceea ce privește istoria pompierilor voluntari, întâietatea europeană îi revine orașului vecin, Arad, unde în anul 1835 a fost organizată prima unitate a pompierilor voluntari. Exemplul arădean a fost urmat în anul 1855 de Șantierul naval de la Buda cu o unitate proprie, în anul 1866 de orașul Sopron și în anul 1870 de Pesta¹⁹.

În ceea ce privește vechimea primelor asociații ale pompierilor voluntari din Timișoara, în lipsa unei monografii corespunzătoare, avem unele nelămuriri. În lucrarea istoricului Barát Ármin²⁰ se spune că ideea înființării unui corp al pompierilor voluntari din Timișoara a fost lansată în anul 1867 de un comitet cetățenesc din Fabric, compus din Fehér Károly, Anton Suchan, Moritz Wessel,

¹² Hoffmann 1924. Conform adnotărilor istoricului Leo Hoffmann (1902–1944), putem presupune că în anul 1924 originalul actului se afla în posesia autorului.

¹³ Vastag 2015.

¹⁴ *Temesvarer Wochenblatt*, 1844, nr. 21.

¹⁵ Milleker 1949, 8.

¹⁶ Stopp 1982–1992, bd. 12, 164.

¹⁷ Kakucs 2008, 191.

¹⁸ Petri 1980, 42. Vezi și Kovács 1908, 419.

¹⁹ Markusovszky 1911.

²⁰ Barát 1902, 254–255.

Donat Papp și Csuman Antal. Statutele asociației cu numele de *Freiwillige Bürgerliche Feuerlöschkorp der Vorstadt Fabrik* au fost votate de acest comitet în 30 iunie 1868 și aprobate de conducerea orașului Timișoara în 22 august 1869.

În lucrarea apărută în anul 1927 a istoricului Josef Geml, care între anii 1881–1919 a îndeplinit funcțiile de notar adjunct, notar-prim, mai apoi primar al orașului, se confirmă faptul că prima unitate a pompierilor voluntari a fost înființată în anul 1869 în cartierul Fabric, urmat în același an de cea din Iosefin și în anul 1873 de cea din Cetate. La reorganizarea celor trei corpuri, în anul 1877, ele au păstrat o autonomie proprie, dar au coordonat mai bine activitatea lor. Sediile celor trei corpuri, cu paze permanente, au fost legate prin linii telefonice proprii, corpurile au fost înzestrate cu instrumente de stingere standardizate, iar instruirea pompierilor a fost executată după aceleași metode. Pe lângă comandantul corpurilor, comanda principală a aparținut judecătorului funciar (*Grundrichter* în limba germană și *telekbiró* în limba maghiară) din cartiere, iar orașul a acordat anual suma de 6.000 de coroane pentru întreținerea celor trei corpuri²¹. Ce rol important au jucat formațiunile pompierilor voluntari din Timișoara în viața socială a urbei se poate observa la aniversarea a 100 de ani de la acordarea drepturilor de oraș liber regesc, organizată între 16–18 septembrie 1882, unde procesiunea oficială a autorităților militare și civile spre Catedrala romano-catolică din Cetate a fost condusă de fanfara pompierilor. În ziua următoare formațiunile au demonstrat pregătirea lor profesională la Turnul Pompierilor voluntari din Fabric²². Pentru o mai bună cunoaștere a istoriei celor trei corpuri de pompieri, pe lângă informațiile lui Barát Ármin și Josef Geml, vom folosi în continuare date și informații apărute în ziarul *Temesvarer Zeitung*, articole apărute cu ocazia aniversărilor legate de unitățile amintite. De asemenea, vom încerca creionarea istoricului celor trei corpuri în ordinea cronologică a înființării lor.

Pompierii voluntari din Fabric

Primele informații despre activitatea unui corp separat al pompierilor voluntari din cartierul Fabric le avem din timpul asediului Cetății Timișoara, în primăvara și vara anului 1849, când un grup de cetățeni, la inițiativa profesorului de desen Henrik Dunaiszky (1811–1875), a organizat un corp de pompieri în Fabric, care a jucat un rol important

în stingerea incendiilor provocate de artileriile austriece și maghiare²³.

Fără să luăm în calcul existența corpului de pompieri inițiat de Henrik Dunaiszky, mențiunile oferite de lucrările lui Barát Ármin și Josif Geml ne transmit informații referitoare doar la formația pompierilor voluntari din Fabric, înființată în anul 1869. Dorim să subliniem faptul că marea majoritate a societăților civile, atât cele culturale, cât și cele de binefacere din Timișoara, a apărut în cartierul Fabric. În articolul *Das 25 jährige Jubiläum der Fabriker freiw. Feuerwehr (25 de ani de la înființarea organizației de apărare a pompierilor voluntari din Fabric)*²⁴, secretarul Asociației pompierilor voluntari din Fabric, profesorul Johann Graf, a recapitulat istoricul formațiunii. Conform acestor informații, grupul pompierilor voluntari din Fabric a fost înființat deja în luna septembrie 1867, având la origine o formațiune mai veche care a aparținut orașului Timișoara. Conform scrierii lui Graf, Statutul formațiunii din Fabric a fost aprobat abia în 22 august 1868. Primii comandanți ai formațiunii nou create au fost: Martin Suchan (1817–1898), George Kis, iar din anul 1880, Lorenz Varga. În anul jubiliar 1894, primul comandant al corpului, *Oberdirector* cum s-a numit în acea vreme, a fost farmacistul Eduard Becker, iar al doilea comandant maestrul constructor Jakab Forgács. Prima intervenție mai mare, „botezul formațiunii”, a avut loc la incendiul care în anul 1868 a mistuit Moara Sănger din Fabric. În anul 1872 un grup de 20 de membri ai corpului pompierilor voluntari din Fabric a participat la congresul pompierilor din Graz, unde cei din Fabric au învățat foarte mult din activitatea colegilor austrieci. În anul 1873 asociația pompierilor din Fabric avea 230 de membri, din care 104 activi. Grupul din Fabric a deținut o avere de 30.000 de forinți, din care în anii următori a investit 13.000 de forinți în achiziționarea rechizitelor moderne. Prima reorganizare a corpului a avut loc în anul 1873, a doua în anul 1878, când a fost introdus serviciul de noapte permanent și a fost dat în folosință primul sediu cu turn de observație al pompierilor din Timișoara-Fabric.

Din relatările secretarului Johann Graf reiese că pompierii din Fabric au avut deja în anul 1873 un drapel propriu, a cărei patroană în anul 1894 a fost soția comandantului, doamna Éva Forgács. Imaginea drapelului amintit s-a păstrat pe o diplomă de onoare a pompierilor voluntari din

²¹ Geml 2010, 373–375.

²² Rosenfeld 1882.

²³ *Temesvarer Zeitung*, 21 decembrie 1875 (informație amabilă Ilona Miklósik).

²⁴ *Temesvarer Zeitung*, 1894, nr. 190, 22 august.

Fabric, acordată cetățeanului Johann Schlichting în anul 1871. Acest document păstrează imaginea sigiliului, precum și a drapelului pompierilor voluntari din Fabric, care a fost decorat cu imaginea Sf. Florian. Conform tradițiilor democratice ale orașului din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, drapelul a purtat lozinca pompierilor în patru limbi: *Unul pentru toți și toți pentru unul*²⁵.

În 5 mai 1878, în prezența primarului Török János, a fost inaugurat Turnul Pompierilor din Fabric, având patru etaje în corpul central și două în cele laterale. Clădirea s-a aflat în Piața Rozelor de atunci (*Rózsa-tér, Rosenplatz* – azi str. Aurel Vlaicu), denumită după restaurantul *La cele trei roze*, care domina piața. Inventarul pompieresc, depozitat anterior în sediul Judecătoriei Funciare din cartier (*Telekbírótság, Grundgericht*), (azi str. Theodor Neculuță), a fost transferat în nou inauguratul Turn al Pompierilor²⁶.

La serbările din anul 1894 în Fabric au fost prezente formațiuni ale pompierilor voluntari din Mehala, Giarmata, Budapesta, Szabadka, Grabaș, Recaș, Arad, Vinga, Vârșeț și Lugoj, dar din cauza neînțelegerilor locale, corpurile din Cetate și din Iosefin au boicotat festivitățile. Cu această ocazie au fost distinși veteranii: Lorenz Varga, Donat Papp, F. Sussnetter, Franz Schneider, Ludwig Schmalbach, Johann Adami, Josef Kánya, F. Romanov, Johann Szarka, George Ungureanu și Alexander Demeter.

Comandanți și funcționari ai pompierilor voluntari din Fabric în anul 1894 au fost:

- comandant al corpului – Lorenz Varga;
- adjunct – Adolf Drexler;
- secretar – Johann Graf;
- comisar – Sabas Savits, judecătorul funciar din Fabric;
- responsabil cu înzestrarea tehnică – Georg Kis;
- mânăitori de furtunuri: Donat Papp, Josef Bay, Josef Sichlar și Michael Glass;
- purtător de drapel – Ferdinand Gussnecker;
- medici: dr. Michael Karl, dr. M. Breuer, dr. Josef Hartmann, dr. Milos Karakassevits și dr. Bruchard Weiss;
- comandanți ai căruțelor cu pompe: Max Paral, Eugen Fischer și Josef Kánya;
- comandanți de grup: Franz Romanov, Stefan Popovits, Michael Greis, Johann Edert, George Ungureanu și Jakob Ries.

În anul 1894 au fost distinși cu

²⁵ Röder 2002, 243–244.

²⁶ *Temesi Lapok*, 1878, nr. 104, 5 mai (informație amabilă Ilona Miklósik).

medaliile pompierilor: Lorenz Varga, Donat Papp, F. Sussnetter, Franz Schneider, Ludwig Schmalbach, Johann Adami, Josef Kánya, F. Romanov, Johann Szarka, George Ungureanu și Alexander Demeter.

Pompierii voluntari din cartierele

Iosefin și Elisabetin

Conform informațiilor apărute în ziarul *Temesvarer Zeitung* din 18 august 1868²⁷, la data de 5 august în restaurantul *Zum König von Ungarn* a fost înființat Corpul pompierilor voluntari din Iosefin (*Josefstädter Feuerlösch-Corps*), aflat sub conducerea directorului Anton Band și a adjunctului Michael Nagy. Cu această ocazie, industriașul Karl Schlosser a deschis o listă de donații pentru înzestrarea pompierilor, donând el însuși suma de 100 de forinți.

Nu avem informații sigure despre anul înființării Corpului pompierilor din Cartierul Elisabetin. Ziarul *Temesvarer Zeitung* din 1873²⁸ ne informează despre unirea formațiunilor de pompieri voluntari din cartierele Iosefin și Elisabetin. Știrea a parvenit de la comandantul Ferdinand Klein. Cele două formațiuni au rămas unite între anii 1885–1918 sub comanda lui Josef Novotny. Datorită perseverenței lui Novotny, cu o investiție de 34.000 de coroane a fost construit în anul 1905 primul sediu modern al pompierilor din Timișoara, sediul actual al pompierilor militari. În grajdul cu o capacitate de 40 de cai, construit cu această ocazie, puteau fi ținuți și caii particulari, cu condiția ca în caz de incendiu și caii particularilor să poată fi înhămați de pompieri.

Pompierii voluntari din Cetate

Corpul pompierilor voluntari, ca al treilea corp de pe teritoriul orașului Timișoara, a fost înființat în anul 1873. Între 1873–1875 sediul corpului, deja cu pază de noapte, s-a aflat în magazinul comerciantului Friedrich Szabady, care a deținut și conducerea corpului. Între 1875–1895 sediul pompierilor voluntari din Cetate s-a aflat în clădirea Primăriei. După incendiul Teatrului din noaptea de 30 aprilie 1880, din inițiativa primarului Telbisz Károly și a comandantului corpului militar din Banat, Johann Baptist von Waldstätten (1883–1914), a fost asigurată construirea noului sediu. Acest sediu, clădit pentru suma de 36.000 de forinți pe strada Wallstrasse (azi Piața Oituz), a fost inaugurat în anul 1896. La serbarea din 20 august 1898, la aniversarea celor 25 de ani de activitate a

²⁷ *Temesvarer Zeitung*, 1868, nr. 189.

²⁸ *Temesvarer Zeitung*, 1873, nr. 243.

pompierilor voluntari din Cetate, corpul a primit un drapel nou, păstrat și azi în colecția Muzeului Național al Banatului²⁹. În relatarea apărută în *Temesvarer Zeitung* se găsește și o scurtă prezentare a istoriei pompierilor. Accentul principal al articolului a căzut pe o prezentare nominală a primei generații, după cum urmează:

- comandant – Friedrich Szabady;
- comandant-adjunct – Sigmund Kisfaludy;
- locțiitor adjunct – Kasa Ignatz;
- casier – Gustav Janky;
- secretar – Michael Krisch;
- responsabili cu înzestrarea tehnică: Karl Rasztoczy, Karl Roth, Karl Gustav Förck și J. R. Stampa;
- comandanții de grup: Johann Milacsek, Eduard Philipp, Karl Koch și Jacob Leitgeb;
- comandanții căruțelor: Karl Bayer, Eduard Angyal, Johann Schmitz și Josef Janky;
- pompieri: Alois Seidel, D. Messer, Emanuel Magyar, G. Herzl, August Uhrmann, Josef Havelka, Roth Gazda, Josef Matosel, Koloman Glass, Theophil Doktal, Karl Hromasu, Franz Schramm, Josef Meyer, Karl Pollak, Joseph Bakalovits, Filip Walz, Wilhelm Russ, Ede Themák, Josef Mülbach, Karl Szász, Johann Barát, Karl Weiss, Franz Heissinger, Moritz Weiss, Gabriel Deutsch, Arthur Meyer, Konstantin Konstantin, Anton Vitalky, Jakob Spitzer, Johann Kella, Karl Schopfer, Johann Viela, Eduard Kraul și Heinrich Wolf.

Comandanții corpului din Cetate, după Szabady, au fost Josef Janky (1878–1881), Ignatz Leyritz (1881–1885), Ladislau Nagy (1885–1897) și Eduard Hermann (1897–?).

În luna mai a anului 1923 pompierii voluntari din Cetate au sărbătorit 50 de ani de activitate depusă în slujba societății. Serbările s-au desfășurat în sediul pompierilor din str. Oituz, în prezența prefectului dr. Iulius Costea, a comandantului garnizoanei militare generalul Constantin Găvenescu și a primarului dr. Lucian Georgevici. În anul 1923 funcția de președinte al pompierilor voluntari din Cetate a fost deținută de inginerul Stan Vidrighin. În fața sediului pompierilor au defilat cele 22 de mașini ale pompierilor voluntari din Timișoara. Raportul celor patru corpuri, prezentat din partea lui Adolf Drexler (din Fabric), Moritz Blum (din Iosefin), Josef Mark (din Cetate) și Ioan Petrovici (din Mehala) a fost primit de comandantul general al celor patru formațiuni – Lorenz Varga. Din raportul secretarului pompierilor, Paul Leonhard, reiese că în anul jubiliar 1923, sub comanda

formațiunii din Cetate s-au aflat 6 membri de onoare, 48 de membri activi și 200 membri sprijinitori. Colaborarea excelentă dintre pompierii voluntari și Salvarea din Timișoara a fost subliniată de reprezentantul Salvării la serbările din 1923, dr. Moritz Schönberger³⁰.

Asociația pompierilor voluntari din Timișoara (1877–1936)

În anul 1877 cele trei formațiuni ale pompierilor voluntari au fost unite sub denumirea de *Temesvarer Freiwillige Feuerwehr*. Cele trei corpuri și-au păstrat în continuare comanda proprie: Corpul I din Fabric a rămas sub comanda lui Lorenz Varga, Corpul II din Iosefin a rămas sub comanda lui Josef Novotny, iar Corpul III din Cetate a rămas sub comanda lui Eduard Hermann.

Pompierii voluntari din Mehala (1894)

La serbările din anul 1894 ale pompierilor din Fabric a fost prezentă și formațiunea pompierilor voluntari din Mehala. Acest lucru este confirmat și de informațiile provenite de la Damó Jenő³¹. Conform datelor furnizate de Damó, comandantul pompierilor voluntari din cartierul Mehala a fost Peter Petrovici, născut în anul 1867, cel care în anul 1930 a avut o vechime de 37 de ani la pompieri, din care o perioadă de 22 ani a fost comandantul grupului V Mehala. În anul 1934 din grupul pompierilor din Mehala au fost decorați: Nicolaus Neuer și Peter Petrovici pentru 40 de ani, iar Nicolae Iorga pentru 10 ani de activitate.

Pompierii voluntari din Freidorf/Fratelia

Nu cunoaștem anul înființării grupului de pompieri voluntari din Fratelia. Este cunoscut faptul că în luna ianuarie 1912 ajutorul financiar al pompierilor voluntari din Freidorf a fost mărit de la 400 la 800 de coroane. Pe lângă Adolf Drexler din Fabric, Moritz Blum din Iosefin, Josef Mark din Cetate și Ioan Petrovici din Mehala, în anul 1923 ei au fost prezenți la serbările pompierilor voluntari din Cetate. În anul 1934 printre pompierii decorați apar și numele pompierilor din Freidorf/Fratelia: Josef Kocsi – cu 40 de ani, Josef Wolmütz – cu 35 de ani, Franz Kayser – cu 30 de ani, Mathias Zachner și Karl Allar – cu câte 15 ani de activitate. Pornind de la activitatea lui Josef Kocsi, suntem tentați de a crede că grupul pompierilor voluntari din Fratelia fusese înființat deja în anul 1894.

La sfârșitul secolului al XIX-lea orașul Timișoara

²⁹ *Temesvarer Zeitung*, 20 august 1898.

³⁰ *Temesvarer Zeitung*, 1923, nr. 102.

³¹ Damó 1934, 245.

a sprijinit cu o sumă anuală de 5.740 coroane, iar cetățenii urbei cu 6.000 de coroane activitatea pompierilor. La suma respectivă s-au mai adăugat 16.500 de coroane din partea statului, 6.000 din partea cetățenilor din Fabric, 5.500 din Cetate și 5.000 din Iosefin. În anul amintit corpul din Fabric a avut 105, cel din Iosefin 82 și cel din Cetate 64 membri activi. Serviciul permanent a fost asigurat de 6 pompieri de serviciu, în caz de foc alarma între sedii s-a transmis prin telefon și cu trompete în cartiere. În anul amintit, pe lângă cele trei corpuri, a existat și un corp de pompieri format din 80 de persoane la CFR și 40 la Fabrica de chibrituri. Având în vedere complexitatea colaborării dintre corpurile amintite, conducerea orașului Timișoara a făcut deja planuri pentru crearea unui grup de intervenție format din pompieri profesioniști.

Aniversarea comună – 110 ani de activitate a pompierilor voluntari din Timișoara – organizată în anul 1934

Trebuie să menționăm de la început că nici până la ora actuală nu am găsit o explicație sau o dovadă clară de care eveniment s-au legat serbările de 110 ani de activitate a pompierilor voluntari din Timișoara în anul 1934. După o socoteală simplă, presupunem că autorii acțiunii, deosebit de bine organizate în luna septembrie a anului 1934³², cu o participare mare din toată țara, au pornit de la un eveniment legat de istoria pompierilor voluntari din Timișoara din anul 1824. Din sursele cunoscute de noi, singurul eveniment care ar explica probabilitatea înființării unei formațiuni a pompierilor voluntari ar fi fost incendiul din jurul anului 1824 la atelierele pentru confecționarea lumânărilor, aflat în proprietatea Breslei Măcelarilor din cartierul Iosefin. După 1824 pe locul atelierelor distruse a fost construit restaurantul numit *La Glonțul Albastru (Zur Blaue Kugel)*, sediul Societății de tir; restaurantul s-a aflat în zona de azi a Pieței Küttel. Proprietarul de mai târziu al clădirii restaurantului de odinioară *La Glonțul Albastru* și al depozitului de lemn din fosta zonă a Pieței Küttel, Weisz Hugó, a donat în anul 1886 Muzeului Societății de Istorie și Arheologie din Timișoara o placă de marmură cu o lungime de 174 cm, inscripționată în limba germană: *Dem schätzbaren Beförderer dieser Anstalt, Johann Schimtsch gewidmet von der Schützen-Gesellschaft 1823* (Sprijinitorului acestei societăți, Johann Schimtsch, ridicat de Societatea de tir în anul 1823). Înregistrat sub nr. de inv. 662 în registrul vechi, această dovadă a sediului Societății de

tir din Timișoara a dispărut din colecția Muzeului Național al Banatului după anul 1922³³. Nu avem informații concrete despre activitatea pompierilor voluntari din Timișoara, întreruptă cândva între anii 1824–1868. La această întrerupere s-a referit probabil și articolul din ziarul *Delejtű* din 4 ianuarie 1859, care relatează despre un incendiu de la Fabrica de stearină din Maierle Vechi, cu o pagubă produsă de 16.000 de florini. Redactorul ziarului, istoricul Pesty Frigyes, a subliniat ajutorul populației la stingerea incendiului, dar a semnalat și dotarea cu totul insuficientă a instrumentelor care au stat la dispoziția lor (ex. furtunuri care au o capacitate de 10 m pentru transportul apei) și a cerut reînființarea asociației pompierilor voluntari. O situație similară putem constata și în cazul pompierilor voluntari din Arad, cu o societate înființată în anul 1834, a cărei activitate întreruptă a fost reluată în anul 1861 cu 399 de membri, dintre care 193 activi³⁴.

Așa cum se poate vedea și din materialul prezentat de noi, primul statut al pompierilor voluntari din Timișoara-Fabric, având la origine o formațiune mai veche care a aparținut orașului Timișoara, a fost elaborat în 1867 și aprobat de organele competente la data de 22 august 1868. Oricum, prezentăm descrierea serbărilor din septembrie 1934 ca un document deosebit de interesant, cu referiri asupra participării trimișilor din 87 de formațiuni ale celor 131 existente în România. A fost probabil ultima acțiune de acest gen a pompierilor voluntari din Timișoara.

Lucrările adunării au fost deschise de primarul adjunct al orașului, Géza Löffler. Raportul despre activitatea pompierilor de la adunarea din anul precedent a fost prezentat de Ernest Heim, secretarul general al Asociației din Timișoara. Lucrările adunării au fost salutate în numele pompierilor voluntari din Banat de dr. Andreas Buchmann, din partea pompierilor militari din România de căpitanul Peteleanu din București, de secretarul asociației pompierilor voluntari din județul Brașov, Ernst Lutz, din Sibiu de Dimitrie Manteia, din Oradea de Aurel Sărac, din Bistrița de Karl Lasellner și din Mediaș de Fritz Binder. Din Banat și din județele înconjurătoare au fost prezenți delegați ai pompierilor voluntari din: Arad, Aradul Nou, Uzinele Textile din Arad, Baia de Criș, Băile Herculane, Bencecul de Sus, Becicherecul Mic, Beșenova Nouă, Buziaș, Bacova, Bozovici, Biled, Beșenova Veche, Cenadul Mare, Cheglevici, Ciacova,

³² *Temesvarer Zeitung*, 1934, nr. 197.

³³ Kakucs 2014, 339–381.

³⁴ *Vasárnapi Újság*, 1862, an IX, nr. 14.

Comloșul Mare, Deta, Denta, Fratelia, Gelu, Gottlob, Guttenbrunn, Gătaia, Ghiroc, Ghizela, Giarmata, Jimbolia, Jamu Mare, Lenauheim, Lugoj, Lipova, Merțișoara, Neudorf, Orțișoara, Pișchia, Periam, Haulic, Recaș, Reșița, Tăuț, Sânnicolau Mare, Sadova Veche, Frumușeni, Șagu, Sânpetru German, Sânpetru Mare, Steierdorf-Anina, Sânanđrei, Teremia Mare, Topleț, Tormac, Uivar, Zăbrani și Zădăreni. Delegații din localități mai îndepărtate au venit din: Carei, Oradea, Orșova, Caransebeș, Bistrița, Brașov, Orăștie, Mediaș și Sibiu.

Din raportul lui Andreas Buchman a reieșit că autoritățile din comitat au sprijinit pe deplin atât înzestrarea formațiunilor cu tehnică modernă, cât și pregătirea profesională a unităților, inclusiv pentru combaterea pericolului gazelor de luptă în caz de război. Cu ocazia adunării, 121 de pompieri voluntari au fost distinși pentru activitatea depusă (între 5 și 45 de ani). Printre cei distinși s-au numărat și pompieri din grupurile Timișoara IV și Timișoara V, ceea ce arată că pe lângă cele trei grupuri vechi, Fabric, Iosefin și Cetate, au fost prezente și cele din Mehala ca grup V (figurând cu numele distinșilor Peter Petrovici, Nicolaus Neuer și Costa Iancu) și Freidorf ca grupul nr. IV (cu distinșii Iosef Kocsi, Iosef Walter, Peter Kayser și Franz Kayser).

Legăturile pompierilor voluntari din Timișoara cu alte formațiuni

Prima adunare a pompierilor voluntari din Ungaria s-a desfășurat în luna septembrie a anului 1871, la care a participat și Nagy Ferenc din Timișoara. La congresul următor, din anul 1874, a fost semnalată existența pompierilor voluntari din Timișoara, Vârșeț și Lipova, la care în anul 1880 se adaugă și cea a pompierilor voluntari din Becicherecul Mare, Lugoj, Kikinda, Pecica, Sânnicolaul Mare și Aradul Nou. Defalcate pe comitate, în anul 1882, sunt semnalate următoarele organizații ale pompierilor voluntari din Banat. Astfel, din comitatul Timiș: Buziaș, Ciacova, Biserica Albă, Deta, Zăbrani, Cubin, Kudriț, Liebling, Lipova, Mramorak, Németság, Recaș și Vinga. Din comitatul Torontal: Becicherecul Mare, Kikinda, Cenadul Sârbesc, Cenadul German, Panciova, Periam, Starciova și Jimbolia. Din comitatul Caraș-Severin: Lugoj, Bocșa Germană, Oravița, Reșița și Caransebeș. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, reprezentanții pompierilor voluntari din Banat au fost aleși în diferite comisii centrale: Lorenz Varga (1896–1900, 1893–1911)

și Martin Suchan (1880–1882) din Timișoara, Ternajgó Cézár (1880–1889) din Aradul Nou și Alexander Breuer (1899–1902) din Lugoj³⁵.

Pompieri voluntari mai cunoscuți din Timișoara

Pietro Antonio Delpondio/ Delbondio (1707–1792)

Numele lui îl găsim în *Registrul cetățenilor* în anul 1739. Mai târziu, hornarul Delpondio a devenit senator (1758–1761 și 1774–1780) și primar al orașului (1780). În anul 1749 Delpondio a obținut un brevet prin care funcția sa de hornar oficial al orașului putea fi moștenită de urmașii săi.

Petru Cermena (1807–1882)

Petru Cermena, în funcția sa de căpitan al orașului, a răspuns și de organizarea pompierilor voluntari. De activitatea sa de pompier s-a legat cel mai frumos episod din viața personală: dragostea dintre pompierul-salvator și femeia salvată. Conform relatărilor lui Aurel Cosma, în anul 1868 la un incendiu din Mehala, Petru Cermena i-a salvat viața, iar apoi s-a îndrăgostit de viitoarea sa soție, Maria Doctorovici³⁶.

Lorenz Varga

În anul 1867 probabil că s-a aflat deja printre primii pompieri voluntari din Fabric, al căror comandant a fost între anii 1877–1894. În anul 1894, din inițiativa lui Lorenz Varga, s-a format Asociația pompierilor voluntari din comitatul Timiș. La marea aniversare comună – 110 ani de activitate a pompierilor voluntari din Timișoara, organizată în anul 1934 la Timișoara – Lorenz Varga deținea încă funcția de comandant al pompierilor din Banat. Între anii 1896–1900, 1893–1911 numele lui Varga îl întâlnim în diferite funcții importante ale organelor centrale ale pompierilor voluntari din Ungaria. În anul 1914 a fost distins cu Crucea de Merit cu Coroană (*Grosse Verdienst Kreuz mit Krone*) a împăratului Franz Josef.

Nicolaus Heim (1877–1934)

Senator din anul 1914, a fost membru activ începând din anul 1898, iar din 1926 a fost comandant al pompierilor voluntari din Cetate. Activitatea obștească a lui Heim a fost onorată în anul 1934 cu înalte decorații de către guvernul român.

Edward Hermann (1840–1922)

Unul dintre cei mai cunoscuți constructori de case din Timișoara, Edward Hermann, la începutul deceniului opt al secolului al XIX-lea era

³⁵ Markusovszky 1911.

³⁶ Cosma 1977.

deja pompier, deținând din anul 1895 funcția de comandant al grupului din Cetate. Împreună cu pompierii Julius Kerschek, comerciant și Iosef Novotny, hornar, a fost distins în anul 1900 cu Ordinul Medjidije, clasa a III-a al Imperiului Otoman³⁷.

Iosef Novotny

A fost una dintre personalitățile cele mai cunoscute din cartierul Iosefin în a doua jumătate a secolului XIX. Restaurantul lui Iosef Novotny a fost centrul vieții civile, locul de adunare al tuturor societăților civile și culturale din cartier. În calitatea sa de comandant al corpurilor unite din Iosefin și Elisabetin (1895–1918) a fost inițiatorul construirii sediului modern, existent și azi în Iosefin.

Incendii mai mari semnalate de-a lungul anilor în Timișoara

În jurul anului 1824 un incendiu deosebit de puternic a distrus atelierele pentru confecționarea lumânărilor, aflate în proprietatea Breslei măcelarilor, pe locul unde mai târziu va fi construit restaurantul numit *La Glonțul Albastru (Zur Blaue Kugel)*, azi zona Küttel. Incendiul din anul 1868 a distrus clădirea morii (*Sängermühle*) din Fabric. Incendiul din Ungargasse, azi în zona Simion Bărnuțiu din Fabric, a distrus 48 de case. A ars magazia de fân a orașului. În anii 1880 și 1922 au avut loc incendii la Teatrul din Cetate, în 1878 și 1891 la rafinăria din Iosefin, iar la sfârșitul secolului al XIX-lea, Fabrica de bere din Fabric a fost complet arsă.

BIBLIOGRAFIE

Barát 1902
Ármin Barát, *Die königliche Freistadt Temesvár*, Temesvár (1902).

Baróti 1893–1907
Dr. Baróti Lajos, *Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez*. I (1–4), II (5–9), *Pótfüzet*. II, Temesvár (1893–1907).

Cosma 1977
Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, Ed. Facla, Timișoara (1977).

Damó 1934
Damó Jenő, *Ki kicsoda? A bánsági közélet lexikonja*, Budapest (1934).

Geml 2010
Josef Geml, *Alt-Temesvar im letzten Halbjahrhunder*

1870–1920. Reeditat de dr. Walther Konschitzky, Banater Verlag Erding (2010).

Geyer 1976
Luzian Geyer, *Der Temesvarer Feuerwehrkommandant Edward Hermann war träger der Medjidie Ordens. Neuer Weg* (16 noiembrie 1976).

Hoffmann 1924
Leo Hoffmann, *Beiträge zur Geschichte des Banats, Hermannstadt* (1924).

Kakucs 2008
Lajos Kakucs, *Breslele, manufacturile și dezvoltarea industrială a Banatului între anii 1717–1918*, Timișoara (2008).

Kakucs 2014
Lajos Kakucs, *Gărzile civice și societățile de tir din Banat între anii 1717–1919. AnB (S.N.), Arheologie-Istorie XXII* (2014).

Kovács 1908
Kovács Sándor, *A Csanádi Papnevelde története. A mai papnevelde megalapításának első centenáriuma alkalmából 1806–1906*, Temesvár (1908).

Markusovszky 1911
Markusovszky Béla, *A magyar országos tűzoltó-szövetség története*, Budapest (1911).

Milleker 1949
Felix Milleker, *Geschichte des Gewerbes im Banat 1716–1919*, Wien (1949).

Mraz 1984
Henrike Mraz, *Die Einrichtung der kaiserlichen Verwaltung im Banat von Temesvar*, teză de doctorat, manuscris, Wien (1984).

Munteanu-Munteanu 2002
Munteanu Ion-Munteanu Rodica, *Timișoara monografie*, Timișoara (2002).

Petri 1980
Anton Peter Petri, *Die katholische Normalschule in Temeschwarer Banat (1775–1844)*, München (1980).

Petri 1988
Anton Peter Petri, *Beiträge zur Geschichte des Heilwesens im Banat*, Herausgegeben von der Semmelweis-Vereinigung banater Heilberufler e.V., Marquarstein (1988).

Preyer 1995
Johann N. Preyer, *Monographie der königlichen freistadt Temesvár – Monografia orașului liber crăiesc Timișoara*, Timișoara (1995).

Rosenfeld 1882
Moritz Rosenfeld, *Erinnerungsblatt zur Centennarium feier der königl. Freistadt Temesvar*, Temesvar (1882).

³⁷ Geyer 1976.

Röder 2002

Annemarie Röder, Von Schlichte zu Schlichting – auf den Spuren einer württembergischen Auswandererfamilie in Temeswar, De la Schlichte la Schlichting – pe urmele timișorene ale unei familii de emigranți din Württemberg. *Dan hier ist besser zu leben als in dem Schwabenland: vom deutschen Südwesten in das Banat und nach Siebenbürgen.* Catalog de expoziție bilingv (ed. Annemarie Röder), Stuttgart, Haus der Heimat (2002).

Stopp 1982–1992

Klaus Stopp, *Die Handwerkskundschaften mit Ortsansichten. Beschreibender Katalog der Arbeitsattestate wandernder Handwerksgelesen*, Bd.1–17, Stuttgart (1982–1992).

Szentkláray 1910

Szentkláray Jenő, Temesvár története. *Magyarország városai és vármegyéi. Temesvár* (szerk. Borovszky Samu), Budapest (1910), 1–108.

Vastag 2015

Irina Vastag, Cultura instituției militare din Timișoara specializată în stingerea incendiilor și a acțiunii de intervenție la calamități naturale și catastrofe – produsul evoluției sale istorice distincte. *AnB (S.N.)*, Arheologie-Istorie XXIII (2015), 399–412.

Wolf 1995

Josef Wolf, *Quellen zur Wirtschafts-, Sozial- und Verwaltungsgeschichte des Banats im 18. Jahrhundert. Materialien*, Institut für sonauschwäbische Geschichte und Landeskunde, Heft 5, Tübingen (1995)

Temesi Lapok (1878)

Temesvarer Wochenblatt (1844)

Temesvarer Zeitung (1868, 1873, 1875, 1894, 1898, 1923, 1934)

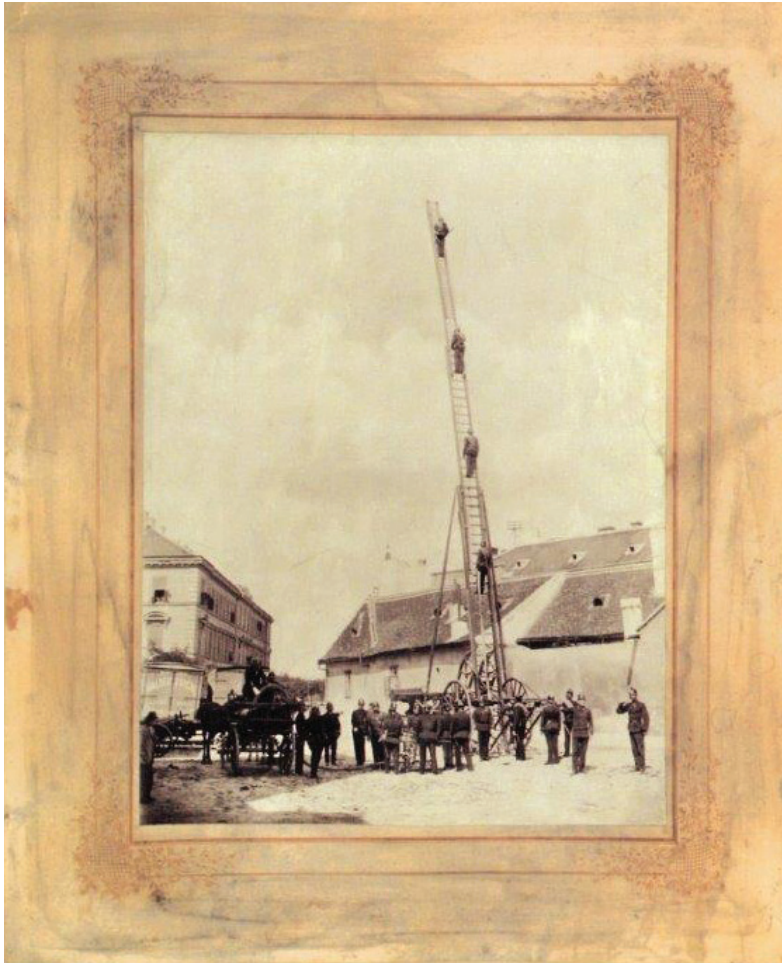
Vasárnapi Újság (1862)

1. Tiparul sigilar al breslei
hornarilor din Timișoara
din anul 1856 / The sealing
pattern of the chimney sweeps'
guild from Timișoara in 1856.

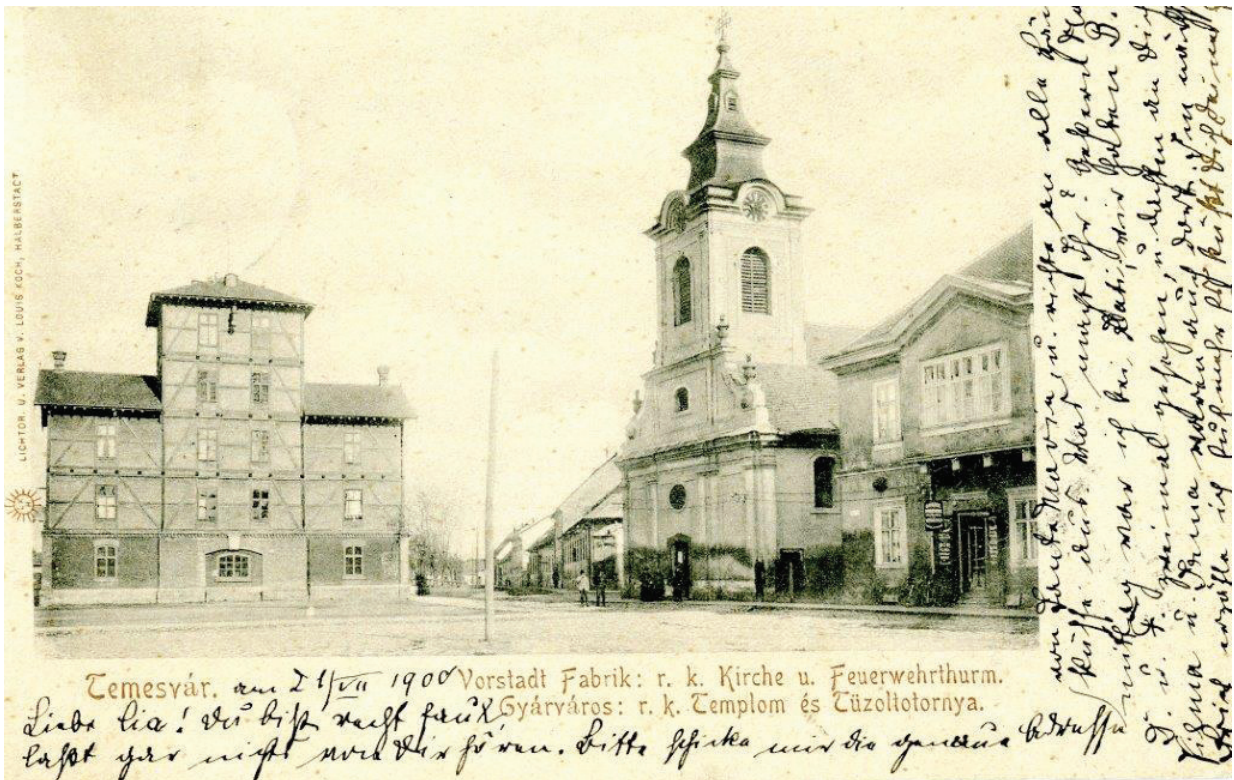

VII.6

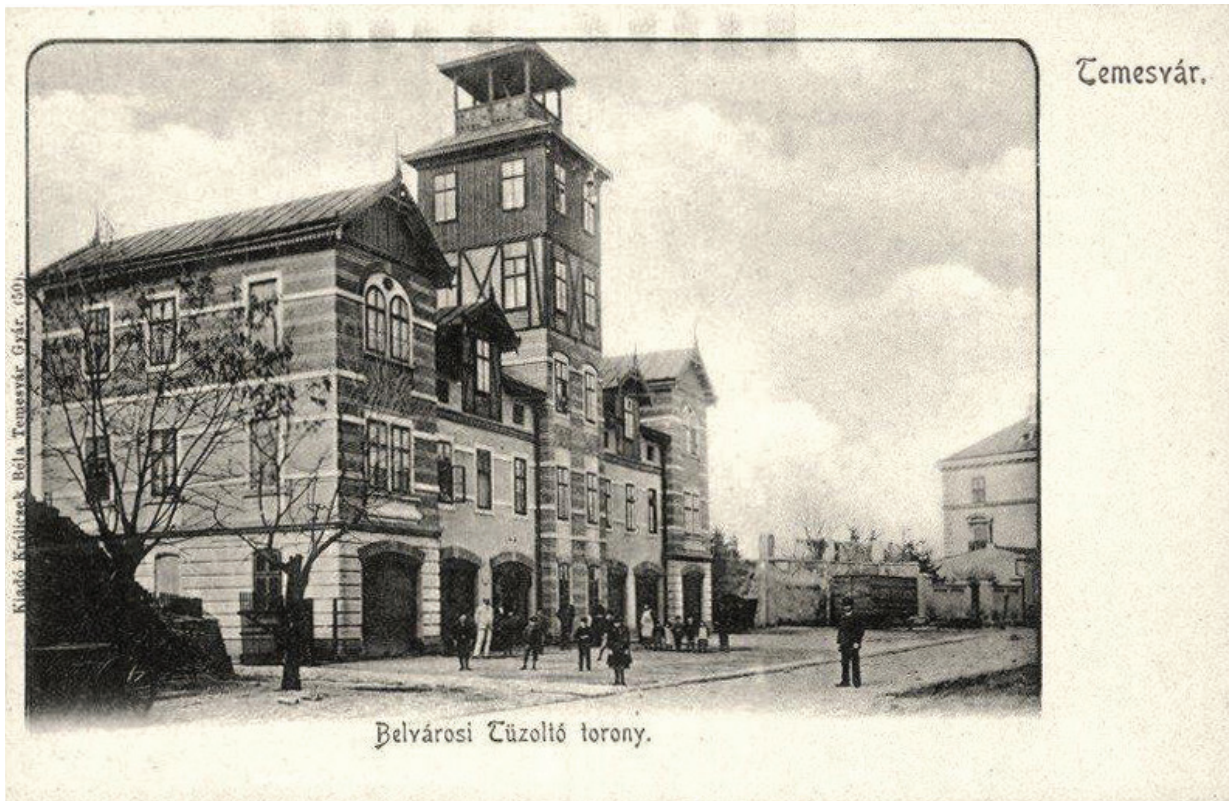
2. Drapelul pompierilor voluntari din Fabric din anul 1871 de pe o diplomă acordată cetățeanului Schlichting Johann
/ The flag of the volunteer firefighters from Fabric in 1871 on a diploma awarded to citizen Schlichting Johann.

3. Exercițiul pompierilor voluntari din Cetate în ultimele decenii ale sec. XIX. Publicat de Graure Cristian, Purtători ai luminii. Fotografia în Banat între 1840 și 1910, Muzeul Banatului, Ed. Brumar, 2012. Probabil pe lângă depozitul pompierilor (Bürgerliche Feuer Requisiten Schuppen) aflat în clădirea Școlii Normale din Timișoara / The exercise of the volunteer firefighters from the fortified town in the last decades of the 19th century. Published by Graure Cristian in 2012. Probably by the firefighters' storehouse (Bürgerliche Feuer Requisiten Schuppen) in the Training school from Timișoara.

4. Sediul pompierilor voluntari din Fabric, inaugurat la data de 5 mai 1878 (Geml, 83) / The volunteer firefighters' headquarters from Fabric, inaugurated on May 5, 1878. (Geml, 83).

5. Sediul pompierilor voluntari din Cetate construit în anul 1896 / The volunteer firefighters' headquarters from the Fortress town built up in 1896.

6. Sediul pompierilor din Iosefin construit în anul 1905 (Geml, 127) / The firefighters' headquarters from Iosefin built up in 1905 (Geml, 127).

7. Aversul drapelului pompierilor din Cetate din anul 1898 / The obverse of the firefighters' flag from the Fortress town in 1898.

8. Reversul drapelului pompierilor din Cetate din anul 1898 / The reverse of the firefighters' flag from the Fortress town in 1898.